היינו מטופל ואין לו היינו ביתו ריקם: אמר רב חסדא זהו שביתו ריקם מן העבירה: ופרקו נאה: אמר אביי זה שלא יצא (*לו) שם רע בילדותו, היתה לי נחלתי כאריה ביער נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה מאי נתנה עלי בקולה אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רבי חמא אמר רבי אלעזר זה שליח צבור (*היורד לפני התיבה שאינו הגון): ואומר לפניהם עשרים וארבע ברכות: שמונה עשרה שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש: הני שש, שבע הויין כדתנן על השביעית הוא אומר ברוך מרחם על הארץ אמר רב נחמן בר יצחק מאי שביעית שביעית לארוכה כדתניא בגואל ישראל מאריך ובחותמה הוא אומר מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך גואל ישראל והן עונין אחריו אמן, וחזן הכנסת אומר להם תקעו בני אהרן תקעו [א](וחוזר ואומר) מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך זוכר הנשכחות והן עונין אחריו אמן, וחזן הכנסת אומר להם הריעו בני אהרן הריעו וכן בכל ברכה וברכה באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו: במה דברים אמורים בגבולין אבל במקדש אינו כן לפי *שאין עונין אמן במקדש, ומנין שאין עונין אמן במקדש שנאמר קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה יכול על כל ברכות כולן לא תהא אלא תהלה אחת ת"ל ומרומם על כל ברכה ותהלה על כל ברכה תן לו תהלה, ואלא במקדש מהו אומר ברוך ה' [ב](אלהים) אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וחזן הכנסת אומר להם תקעו הכהנים בני אהרן תקעו וחוזר ואומר מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך ה' אלהי ישראל [ג] זוכר הנשכחות והם עונים אחריו בשכמל"ו וחזן הכנסת אומר להם הריעו הכהנים בני אהרן הריעו וכו' וכן בכל ברכה וברכה באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו עד שגומר את כולן וכך הנהיג ר' חלפתא בצפורי ור' חנניה בן תרדיון בסיכני וכשבא דבר לפני חכמים אמרו לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית ואית דאמרי כדתניא אומר לפניהן עשרים וארבע ברכות שמונה עשרה שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש ואותן שש היכן אומרן בין גואל לרופא חולי ומאריך בגאולה והן עונין אחריו אמן על כל ברכה וברכה וכך היו נוהגין בגבולין אבל במקדש היו אומרים ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל ולא היו עונין אחריו אמן, וכל כך למה לפי שאין עונין אמן במקדש, ומנין שאין עונין אמן במקדש שנאמר קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם ועד העולם ויברכו (את) שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה על כל ברכה וברכה תן לו תהלה: תנו רבנן על (הראשונות) הוא אומר ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וחזן הכנסת אומר תקעו כהנים תקעו וחוזר ואומר מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה, (והן תוקעין ומריעין ותוקעין) ועל השניה הוא אומר ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך זוכר הנשכחות והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וחזן הכנסת אומר הריעו בני אהרן הריעו ואומר מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה (והם מריעין ותוקעין ומריעין) וכן בכל ברכה וברכה באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו עד שיגמור את הברכות כולן וכך הנהיג ר' חלפתא בצפורי ור' חנניה בן תרדיון בסיכני וכשבא דבר אצל חכמים אמרו לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית: ר' יהודה אומר לא היה צריך לומר זכרונות כו': א"ר אדא דמן יפו' מאי טעמא דר' יהודה? לפי שאין אומרים זכרונות ושופרות אלא

היינו מטופל ואין לו היינו ביתו ריקן · היינו כמו (*איזהו): **ביתו ריקם מן העבירה** · שאין חמס וגזל בביתו: **ופרקו נאה** · אפילו כשעמד על בחרותו היה נאה בלי שם רע: **זה המעמיד און עליו** **הגון לפני התיבה** · רשע שהקב"ה שונא אותו יותר מכולן והוא נותן בקולו לפניו: **שביעית לארוכה** · שביעית לאותה ברכה שהתחיל להאריך בה ואותה אינה מן התוספת אלא מי"ח ברכות היא כדתניא בגואל ישראל הוא מאריך: **סוף אומר לפניהן** · אותו הזקן הרגיל ומאריך בגאולה כדקתני מתני': **בד"א** · דהן עונין אחריו אמן, בגבולין: **אבל במקדש** · אומר אותו הזקן לאחר הפרשיות מי שענה את אברהם הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה בא"י אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל והן עונים אחריו בשכמל"ו וכן בכל ברכות שבמקדש: **לפי שאין עונין אמן במקדש** · כדיליף לקמן מקרא: **מניין שאין עונין אמן במקדש** · דכתיב בתפלת עזרא בבית שני קומו (*)ברכו את ה' אלהיכם והיינו "ברוך ה' אלהי ישראל כו'": **ויברכו שם כבודך** · היינו שעונין אחריו בשכמל"ו כך הוא הפסוק "ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה": ה"ג יכול על כל הברכות כולן תהלה אחת ת"ל על כל ברכה על כל ברכה תן לו תהלה: **חזן הכנסת** · לא אותו זקן ניהו וחוזר חזן הכנסת ואומר להן מי שענה כו' אע"פ שאמרו אותו זקן: **כשמריעין** · תחלה הוא אומר להן "הריעו בני אהרן", וכשתוקעין תחלה הוא אומר להן "תקעו בני אהרן" כו': **וכך הנהיג** · כל מנהג זה רבי חלפתא בצפורי: **לא היו נוהגין כן** · שיהו עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אלא עונין אמן בגבולין: **ואית דאמרי כדתני' כו'** · כלומר ואיכא דמתני הכי: **וכן הנהיג** · מנהג זה אמקדש קאי: אלא

מאי שביעית שביעית לארוכה · פירוש שמתחילין להאריך ולומר בקשות ותחינות בתוך ברכה של גואל ישראל אבל מ"מ אינה בכלל התוספות בימי תענית דלא היו מוסיפין רק שש ועל כל הברכות יש טעם על מה הם חותמות בכך הראשונה של גואל אינה מן המנין ובה אומרים מי שענה לאברהם לפי שהיה ראשון לגאולין שניצול מנמרוד ובשניה שהיא ראשונה מן השש התוספות אמר מי שענה לאבותינו על ים סוף וחותם ברוך זוכר הברית ולפיכך אומרה בזכרונות לפי שהיו במצרים ונתייאשו מן הגאולה ועליו נאמר (שמות ו) ואזכור את בריתי וכן בשלישית שהיא שניה מן המנין שומע תרועה ביהושע שנענה ביריחו דהיינו בעוד ישראל בגלגל בשופרות היה אומר מי שענה ליהושע בגלגל לפי שנענה בשופרות על הרביעית והיא שלישית מן המנין מי שענה לשמואל וכו' ובשמואל כתיב צעקה ותפלה וגבי אליהו כתיב תפלה עניני ה' עניני והמרינן בגמרא דצעקה גבי שמואל ותפלה גבי אליהו וי"א תפלה גבי שמואל וצעקה גבי אליהו דהא דכתיב עניני גבי אליהו הוא צעקה שמואל במצפה מעין אל ה' בצרתה לי לאליהו בהר הכרמל כנגד אשא עיני אל ההרים וכן כולם: **ברוך** מרחם על הארץ · דגבי דוד ושלמה שייך לומר על הארץ דדוד ושלמה התפללו על הארץ דוד גבי מלאך המות בגורן ארונה ושלמה בתפלה דקאמר רעב כי יהיה בארץ ועוד יש לומר משום דלהתקין בהמ"ק בארץ ולא קשיא הא דחשיב יונה מקמי דוד אע"ג שהיה קודם משום דבעי למיחתם על הארץ כדמפרש בגמרא:

ויודע

יט א ב מיי' פ"ד מהל' תעניות הלכה ג טוש"ע א"ח סימן תקעט סעיף א [וסימן נג סעיף ד]:

כ ג מיי' שם הלכה ו טור א"ח סי' תקעט:

כא ד ה מיי' שם הלכה טו:

רבינו חננאל

בשדה וביתו ריקם מעבירה ופרקו נאה שלא יצא עליו שם רע בילדותו שפל ברך ומרוצה לעם ויש לו נעימה וקולו ערב ובקי לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במדרש בתלמוד בהלכות ובאגדות ובקי בכל הברכות כולן · יהבי ביה רבנן עינייהו בר' יצחק בר אמי: היתה לי נחלתי כאריה ביער א"ר אלעזר זה ש"ץ היורד לפני התיבה שאינו הגון: ירושלמי ר' אחא בשם רב אמר אין תענית עכשיו א"ר יוסי הדא אמרה אלין תעניתא דאנן עבדין לית קריין תעניתא · א"ל כן אסור רבנן כל תענית שאינה נעשית (כמצותה) [כתיקונה] עליו הכתוב אומר נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה: **אומר** לפניהם כ"ד ברכות י"ח שבכל יום מוסיף עוד שש. ואלו הן זכרונות ושופרות כו' · ואקשינן והתנן על השביעית הוא אומר כו' · הנה ז' ברכות מוסיף ואמאי תנינן ומוסיף עוד שש ושנינן שביעית לארוכות כלומר מוסיף ומאריך בגואל ישראל · נמצאת ברכת גואל ישראל ארוכה שהיא מכלל י"ח ברכות ושש מוסיפין היינו ז' ארוכות ועלה תנן על השביעית הוא אומר וכדתניא בגואל ישראל הוא מאריך ובחותמה אומר מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה ה' י' ע' א' ו' ק' צ' ב' ה' ב' (ר"ת הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה ברוך) גואל ישראל · והן עונין אחריו אמן · וחזן הכנסת אומר תקעו בני אהרן תקעו ותוקעין ומריעין ותוקעין וכן בכל ברכה וברכה באחת אומר תקעו בני אהרן תקעו ובא' אומר הריעו בני אהרן הריעו במה דברים אמורים בגבולים אבל במקדש אינו אומר אלא ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל והן עונין אחריו בשכמל"ו לפי שאין עונין אמן במקדש שנא' קומו ברכו את ה' אלהיכם ואומר ויברכו שם כבודך ומרומם וגו' על כל ברכה תן לו תהלה וכן הנהיג רבי חלפתא בצפורי וכשבא דבר אצל חכמים אמרו לא היו עושין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית בלבד · תניא אומרים לפניהם כ"ד ברכות י"ח שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש והיכן אמרו הני שש ברכות בין גואל לרופא ועונין אמן אחר כל ברכה ותוקעין על כל אחת ואחת כו' על הראשונה הוא אומר מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה כו' · בשניה מי שענה את משה ואבותינו על ים סוף כו' בשלישית מי שענה את יהושע בגלגל ברביעית מי שענה את שמואל במצפה · בחמישית מי שענה את אליהו בהר הכרמל כו'

[נ"ע זהו וכ"ה ברש"י שבע"י וכ"ה בר"ף וברא"ש]

[נ"ע עליו כך גי' הערוך ערך פרק]

[נ"ע שאינו הגון היורד לפני התיבה וכ"ה ברש"י ד"ה זה]

נ"ע ברכו

ברכות סג. סוטה מ:

תורה אור

ירמיה יב

נחמיה ט

הגהות הגר"א

[א] גמרא (וחוזר ואומר) תא"מ: [ב] שם (אלהים) תז"מ: [ג] שם ברוך ה' אלהי ישראל· נ"ב מן העולם ועד העולם:

רש"א מוחק זה

רבינו גרשום

ואומר חותמיהן שחותם בברכה לכל פסוק: מיטפל (ובנין) [ואין] לו כלומר שיש לו טיפול בנים ואין לו עושר: ויש לו יגיעה בשדה ששדותיו וזרועות שצריכין לגשמים: וביתו ריקם שאין לו עושר: שפל ברך עניו: ויש לו נעימה שיודע לבסם קולו: שבע לארוכות כלומר ודאי אין מוסיפין על שש אלא הא דקתני שבע דארוכות הן שבע דגואל ישראל שבתפלה הוא מאריך ומכאן ואילך אמר אילו שש שהן כמו ארוכות: בד"א שעונין אמן *) קומו וברכו את ה' מן העולם ועד העולם כלומר במקום אמן יש לענות אחר (ברכו) [הברכה] (אמרו) [ולומר] ברוך ה' מן העולם ועד העולם יכול על כל הברכות אין עונה אמן אלא פעם אחת [ת"ל וכו']: וכן הנהיג ר' חלפתא בצפורי. לומר שלאחר ברכה זו מי שענה כו': לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח. במקדש אבל בגבולין אומר העניות קודם ברכות כדאמרן לעיל: משום דבעי למיחתם במרחם על הארץ ועיקר א"י בימי דוד ושלמה; ואמר כל הברכות כולן על הסדר וענו אחריו אמן אחר כל ברכה וברכה: וכשבא דבר לפני חכמים שאמרו הענייה אחר הברכה אמרו לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח במקדש אבל בגבולין

---

*) נראה דחסר כאן וצ"ל בד"א שעונין אמן בגבולין אבל במקדש אינו כן שנאמר קומו כו'.

נוסח
אף עונין על כל ברכה וברכה:
1- בגבולין - אמן
2- במקדש - בשכמל"ו